

Детермінація поняття «адміністративно-правова протидія»

Determination of the concept “administrative legal counteraction”

В'ячеслав Тильчик

Ключові слова:

правова протидія, адміністративно-правова протидія, злочинність, тіньова економіка, антитерористична діяльність, адміністративний проступок, адміністративні заходи, організаційні дії.

Key words:

legal opposition, administrative and legal opposition, crime, shadow economy, anti-terrorism activities, administrative offense, administrative measures, organizational action.

Постановка проблеми. Варто відзначити, що за останні роки стрімко зросла кількість наукових досліджень, предметом яких є адміністративно-правова протидія конкретним негативним явищам – пияцтву та алкоголізму, незаконному використанню та розповсюдженню програмного забезпечення, марнотратному витрачання паливно-енергетичних ресурсів тощо (Л.М. Волкова¹, О.Л. Гамалій², Г.В. Шевчук³, О.Ю. Проник⁴ та інші). Однак чіткого, однозначного поняття адміністративно-правової протидії та його специфічних ознак у результатах досліджень вказаних науковців не наводиться. Це дає підстави констатувати розмитість вирішуваних завдань вченими та нечіткість означення проблематики, на вирішення якої спрямований їхній науковий пошук.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Окрім уже згаданих учених, питанню визначення та застосування поняття адміністративно-правова протидія присвячені роботи таких вчених, як О.М. Бандурка, Л.М. Давиденко, О.М. Литвинов, В.І. Литвиненко, О.П. Рябченко, С.А. Трофімов та інші.

Метою статті є встановлення сутності та змісту поняття «адміністративно-правова протидія» як категорії адміністративного права з урахуванням трансформації його предмета.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що термін «протидія» разом з іншими термінами, які продовжують синонімічно-паронімічний ряд – боротьба, війна, попередження, запобігання тощо, – достатньо розроблені в межах об'єкта кримінології в частині характеру впливу на злочинність і наслідків такого впливу. Однак, незважаючи на те, що в науковій літературі, а також в офіційних документах і публіцистичних матеріалах широко використовуються вказані поняття, суперечки щодо однозначного застосування того чи іншого терміну не вщухають як у наукових колах, так і серед практиків. За такої ситуації жодне з понять не може вважатися достатньою мірою визначеним й однозначно тлумачитися.

Варто вказати, що термін «протидія» – іншомовного походження, перекладається як «дія, що слугує перешкодою до появи чи розвитку іншої дії, опір». А термін «протидія» або «активна протидія» – з англійської counteraction; «протидія кому-, чому-небудь» – entgegenwirken (нім.). Наведений переклад з англійської мови має в українській мові суголосний аналог – контракція, що й означає протидію («контр» – проти, «акція» – дія). Німецький варіант перекладу також практично дослівний: «entgegen» – «проти», «wirkung» –

¹ Волкова Л.М. Адміністративно-правова протидія дрібному хуліганству : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / Л.М. Волкова. – Сімферополь, 2012. – 210 с.

² Гамалій О.Л. Адміністративно-правова протидія правопорушенням, які вчиняються іноземцями в Україні : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.Л. Гамалій. – Харків, 2012. – 195 с.

³ Шевчук Г.В. Адміністративно-правова протидія міліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / Г.В. Шевчук. – К., 2013. – 278 с.

⁴ Проник О.Ю. Адміністративно-правова протидія ксенофобії в Україні : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.Ю. Проник. – К., 2012. – 221 с.

«дія, вплив»⁵. Продовжуючи, варто відзначити, що за фонетичним звучанням термін «протидія», як указує В.Н. Дурденевський, тісно пов'язується зі словом «контроль». На думку останнього, *controlles* складається з *cont* – рахунок, *rolles* – стовбці, рядки. Таким чином, вчений зробив висновок, що термін «контроль» буквально тлумачиться як «протидія» чомусь небажаному шляхом перерахунків, перевірок початкового матеріалу (відомостей), відслідковування стану справ тощо⁶. Варто зацентувати увагу на тому, що таке тлумачення терміну «протидія» не знайшло широкої підтримки в юридичній науці, оскільки воно віддзеркалює саме внутрішній зміст терміну «контроль», тобто виявлення конкретних фактів.

Зазначимо, що термін «протидія» є об'єктом наукового інтересу передусім вчених-кримінологів, в окремих працях яких зазначається, що вказаний термін недоцільно використовувати під час відображення сутності та змісту діяльності, направленої на злочинність. Аргументи на користь вказаної тези наводяться такі. По-перше, термін «протидія» передбачає «протиборство» сторін, а не односторонній вплив; по-друге, протидіяти не означає застосовувати найсуворіших заходів державного примусу, які, на їхній погляд, найефективніші. Незважаючи на це, більшість учених, відстоюючи перевагу застосування терміну «боротьба», вказують, що таке протистояння повинно здійснюватися в межах закону та в цивілізованій формі⁷. Наведені доводи продукують розвиток конфлікту наукових тверджень і ускладнюють пошук оптимального варіанта для однозначного позначення явища, що відповідатиме адекватному уявленню про його наукове та практичне значення. За таких умов з урахуванням екстраполяції поняття «протидія» в адміністративно-правову площину взагалі втрачається його предметна належність і практична цінність.

Вітчизняні вчені, досліджуючи термін «протидія», переважно закінчують аналіз після приведення його визначень, що містяться в словниках чи довідковій літературі та власного авторського бачення щодо співвідношення поняття «протидія» з іншими поняття (про які згадувалося вище: запобігання, боротьба, контроль, тощо). Так, В.І. Литвиненко в дисертаційному дослідженні «Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні» (2016 р.) обстоює авторську позицію, що всі інші можливі визначення, такі як контроль над корупцією, наступ на корупцію, запобігання корупції, протистояння корупції та інші, або входять до складу протидії, або взагалі вживати некоректно⁸.

О.Ю. Бусол, розглядаючи семантичне значення термінів «запобігання» та «протидія», зазначає, що в контексті мінімізації корупції варто використовувати саме термін «протидія», змістом якої є заходи, які проводять усі члени суспільства в особі його інститутів, фізичних і юридичних осіб, з метою мінімізації корупції, усунення або нейтралізації її причин та умов відповідно до їх обов'язків з виконання державних функцій, а також із власної ініціативи⁹.

Досліджуючи термін «протидія злочинності», професори О.М. Бандурка та Л.М. Давиденко (у статті «Протидія злочинності: війна термінів, поняття, загальна характеристика») зазначають про наявність підстави вважати поняття «протидія злочинності» та «боротьба зі злочинністю» тотожними, оскільки кожне з них містить два аспекти впливу на злочинність: кримінально-правовий та кримінологічний. Далі продовжують: коли мова йде про вплив, у якому переважають кримінально-правові заходи, доцільно вживати термін «боротьба», а коли в комплексі заходів переважають кримінологічні заходи, варто використовувати термін «протидія», який, на думку вчених, точніше відобразить суть даного феномену¹⁰.

Надаючи дефініцію поняттю «протидія злочинності», О.М. Бандурка та О.М. Литвинов вказують, що це особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який становить різноманітна за формами діяльність відповідних суб'єктів, котрі взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зни-

⁵ Вишневецкий К.В. О терминах «борьба» и «противодействие» в уголовно-правовой лексике / К.В. Вишневецкий, С.В. Трофименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://teoriaractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/3/yurisprudent-siya/vishnevetskiy-trofimenko.pdf.

⁶ Дурденевский В. М. Государственный контроль в капиталистических странах. Обзор законодательства / В. М. Дурденевский // Вестник государственного контроля. – 1940. – № 2. – С. 48.

⁷ Криминология : [учебник] / под общ. ред. А.И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2013. – С. 433–435.

⁸ Литвиненко В.І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні : дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.07 / В.І. Литвиненко. – К., 2016. – С. 44.

⁹ Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної Антикорупційної стратегії : автореф. дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.Ю. Бусол. – К., 2015. – С. 23.

¹⁰ Бандурка А.М. Противодействие преступности : война терминов, понятие, общая характеристика / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко // Право і безпека. – 2004. – № 3 (3). – С. 8–9.

ження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації її причин і умов для обмеження кількості злочинних проявів до соціально толерантного рівня¹¹. Безумовно, наведене бачення має цінність і для предмета нашого дослідження, оскільки така теоретична конструкція віддзеркалює передусім зміст терміну «протидія» і створює передумови екстраполяції його в адміністративно-правову площину, шляхом виділення основних складових поняття «адміністративно-правова протидія».

Не долучаючись до дискусій про співвідношення терміну «протидія» із наведеними вище поняттями, зосередимо увагу на його змістовній характеристиці. Так, професор О.П. Рябченко визначає «протидію корупції» як складний різновид управлінської діяльності, який потребує здійснення відповідних правових та організаційних дій¹². Автори монографії «Протидія злочинності та профілактика злочинам» характеризують зміст протидії злочинам, як 1) організацію протидії – сукупність організаційних, управлінських, профілактичних, контрольних, та інших дій відповідних органів; 2) правоохоронну діяльність – систему заходів з реалізації правоохоронних та/чи правозастосовних функцій відповідних органів; 3) попередження – здійснення відповідними суб'єктами правових заходів із метою недопущення розвитку злочинного наміру, встановлення осіб, тощо¹³. Відповідно, «протидія» характеризується як діяльність уповноважених суб'єктів, змістом якої є комплекс організаційних дій та правових заходів, обумовлених метою та предметом такої діяльності, у даному випадку у межах останнього елемента визначаються негативні прояви – корупція та злочинність у цілому. Акцентуючи увагу на означених предметах «протидії», автори автоматично визначають її об'єкт у межах кримінального та кримінологічного аспектів.

Наведена площина впливу на описувані негативні явища визначає передумови та характер правових заходів, спрямованих на їх нейтралізацію. Поза увагою залишається визначення місця адміністративно-правових заходів у протидії «зародку» кримінально караних діянь, формування більш чіткого уявлення про причини та умови їх здійснення. Така невпорядкованість обмежує регуляторну здатність адміністративно-правових норм, використовуючи їх лише для здійснення організації протидії, нівелюючи при цьому адміністративно-правовий вплив із метою упорядкування поведінки особи та захисту адміністративно-правових відносин.

Спробу визначення адміністративно-правового змісту «протидії» здійснив М.О. Сич, досліджуючи його крізь призму «правової протидії корупції». Він надає визначення поняття «адміністративно-правова протидія»: це правовий інститут, норми якого регулюють суспільні відносини, що виникають унаслідок недотримання законодавчо встановленого порядку управління¹⁴. Визначаючи критичне ставлення до даного визначення, зацентруємо увагу на тому, що жодні правові норми не регулюють відносини, які виникають унаслідок *недотримання* (курсив мій, – В. Т.), тобто порушення порядку управління, оскільки, як зазначає сам автор, такий порядок управління формується на підставі закону.

С.А. Трофімов, досліджуючи адміністративно-правове забезпечення протидії тероризму в Україні, розкриває термін «адміністративно-правова протидія тероризму» через поняття «антитерористична діяльність», яка містить адміністративно-правові заходи¹⁵ поряд з іншими заходами. Погоджуючись із цим твердженням, варто відзначити, що, виходячи з етимологічної сутності терміну «протидія», цілком логічно визначати її зміст як діяльність, спрямовану проти негативної дії – «антидія та/чи антидіяльність», доповнюючи словосполучення прикметником, який позначатиме негативне явище (наприклад, антиекстремістська діяльність). Наведене буде підкреслювати характер терміну «протидія». Однак використовувати вказану, саме теоретичну, конструкцію (антидіяльність) щодо інших негативних проявів, окрім антитерористичної діяльності, сприйнятою в наукових колах, необхідно з обережністю, оскільки це може принести у вжиток (науку) поняття, які підмінитимуть усталену наукову термінологію та спричинять плутанину під час практичної діяльності.

Деякі вчені розширюють зміст терміну «протидія», включаючи до нього термін «боротьба», виходячи з того, що останній визначає мету «протидії». Так, О.В. Клок під протидією адміністративним правопору-

¹¹ Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов ; МВС України, Харківський університет внутрішніх справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 44–45.

¹² Рябченко О.П. Генезис антикорупційної стратегії держави у новелах адміністративного законодавства і практики його застосування / О.П. Рябченко // Правова просвіта. – 2016. – № 1. – С. 5.

¹³ Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : [монографія] / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов ; МВС України, Харківський університет внутрішніх справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 45.

¹⁴ Сич М.О. Адміністративно-правова протидія корупційним правопорушенням : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / М.О. Сич. – Запоріжжя, 2014. – С. 8.

¹⁵ Трофімов С.А. адміністративно-правове забезпечення протидії тероризму в Україні : автореф. дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.А. Трофімов. – Харків, 2013. – С. 8.

шенням, пов'язаним із корупцією, розуміє врегульований нормами права комплекс дій компетентних органів держави (їхніх посадових осіб), за допомогою яких забезпечується боротьба з корупцією та які мають владно-розпорядчий характер¹⁶. Наслідком визначення мети здійснення протидії, тобто її спрямування на боротьбу, буде її неоднозначне трактування. Навіть беручи до уваги, що «боротьба» означає «перемогу» чи «припинення» протиправної діяльності, вона все ж визначається як «діяльність». З урахуванням цього надалі не вдасться чітко упорядкувати норми матеріального права, які визначатимуть конкретні заходи протидії, та процесуальні норми, які визначатимуть порядок їх здійснення. Вважаємо, що з урахуванням вказаного твердження відбудеться підміна понять «досягнення мети» та «процес досягнення мети», тобто «метою протидії» визначатиметься власне «протидія». Що ж до співвідношення понять «протидія» та «боротьба», то варто використовувати їх у контексті превалювання конкретних заходів, спрямованих на нейтралізацію чи на ліквідацію окремого негативного явища чи комплексу таких явищ. Вектор «протидії» визначатиметься характером латентної поведінки суб'єктів, яка прямо чи опосередковано зачіпає життєво важливі законні інтереси та права осіб і характеризуватиметься як загроза.

На це вказує доктринальне опрацювання розглядуваної проблематики, зокрема під час формування елементів державної політики з протидії, до якої повинні включатися питання, що відображають проблеми організації та здійснення протидії, у ході якої визначаються життєво важливі інтереси в різних сферах державного та суспільного життя, виявляються реальні й потенційні загрози, прогнозуються ймовірні зміни в оцінках інтересів і загроз та у зв'язку із цим загального стану безпеки, визначаються конкретні заходи протидії, адекватні загрозам та достатні для їх подолання¹⁷. Незважаючи на таке твердження, варто уточнити, що воно, означаючи вплив на соціальні відносини, не нівелює індивідуальність здійснення такої протидії. Тому виділення поняття «індивідуальна протидія» чи «вузько направлена» буде суттєво обмежувати її предмет і не буде науково та практично цінною.

З урахуванням викладеного вважаємо, що **адміністративно-правова протидія** характеризується як активна діяльність, метою якої є забезпечення пасивної поведінки суб'єкта адміністративних правовідносин, недопущення порушень адміністративно-правових норм. Тобто діяльність, спрямована на забезпечення однієї з форм реалізації норм адміністративного права – додержання.

Видається повністю логічним, що забезпечення такої форми реалізації, як додержання, має примусовий характер, під яким розуміють змушення особи свідомо здійснити ті чи інші дії або ж утриматися від їх здійснення, підкоритися всупереч своїм бажанням¹⁸.

Характеризуючи адміністративний примус вчені виділяють групи адміністративно-правових заходів віднесені до нього, якими є:

- заходи адміністративного попередження;
- заходи адміністративного припинення;
- заходи адміністративної відповідальності¹⁹.

Слушною є пропозиція розширити вказаний перелік адміністративно-відновлювальними заходами²⁰. Така пропозиція підтверджується, зокрема, й тим, що нині інститут адміністративної відповідальності не характеризується як компенсаційний. Це впливає зі змісту статті 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення²¹. Вважаємо, що наявність адміністративно-відновлювальних заходів у межах адміністративно-правової протидії означає діяльність компетентних органів як сурозмірну протиправній діяльності суб'єкта.

Характеристика заходів як адміністративно-деліктологічних (деліктних) і передумови їх віднесення до адміністративно-правової протидії здійснюються в межах адміністративної деліктології. Так, Д.М. Ми-

¹⁶ Клок О.В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.В. Клок. – Харків, 2015. – С. 57.

¹⁷ Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / [В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Богатирьова та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – К., 2012. – С. 557.

¹⁸ Адміністративне право України : [навчальний посібник] / за заг. ред. Т.О. Коломоець, Г.Ю. Гуляєвської. – К. : Істина, 2007. – С. 67.

¹⁹ Адміністративне право України : [навчальний посібник] / за заг. ред. Т.О. Коломоець, Г.Ю. Гуляєвської. – К. : Істина, 2007. – С. 69.

²⁰ Административное право : [учебное пособие] / [Л.М. Рязцев и др.] ; под общ. ред. Л.М. Рязцева. – Минск : Адукацыя і выхаванне, 2012. – С. 161-162.

²¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

шляєв доводить, що термін «адміністративно-деліктний» характеризує групу заходів, які виділяються відповідно до соціального значення і досить точно підкреслюють їхній безпосередній зв'язок з адміністративним правопорушенням, зокрема за наявності підстав його здійснення. Іншою ознакою є можливість характеристики конкретного заходу, його місця і ролі в межах адміністративно-правового впливу²².

Висновки. Характеризуючи детермінацію поняття «адміністративно-правова протидія», вважаємо, що воно повинно визначатися в межах усталеного поняття «протидія» і розумітися як діяльність уповноважених суб'єктів, змістом якої є комплекс організаційних дій та правових заходів, обумовлених метою та предметом такої діяльності, тобто щодо конкретних негативних явищ (протидія тероризму, детінізація економіки, тощо). Щодо діяльності в межах протидії, то вона повинна визначатися як така, що еквівалентна негативній діяльності з урахуванням ліквідації наслідків останньої.

Адміністративно-правову протидію можливо визначати як правовий інститут, коли вона спрямована на попередження певної групи порушень норм адміністративного права, склади яких визначені КУпАП та іншими нормативно-правовими актами із цього питання. Однак часто «протидія» як правовий інструмент впливу використовується з метою подолання окремих феноменів (тероризм, корупція, тіньова економіка, злочинність). У такому разі заходи адміністративно-правової протидії поділені на окремі підсистеми, які надають можливість характеризувати їх як однорідні в межах окремої системи. Це надає можливість акцентувати увагу на стійкому системному зв'язку характеризованого терміну із загальноновживаним – «правова протидія».

Анотація

У статті здійснено аналіз окремих проблем використання поняття «адміністративно-правова протидія» та передумови його виділення в межах усталеного наукового терміну «правова протидія». Окрема увага приділяється аналізу змісту дефініцій «адміністративно-правова протидія», звертається увага на адміністративно-правові заходи, які визначають особливості правового інституту адміністративно-правової протидії залежно від її мети, предмета, об'єкта та характеру протиправного явища на які вона направлена.

Summary

The article analyzes some problems using the concept of «administrative and legal resistance» and the conditions of its allocation within the established scientific term «legal opposition». Special attention is paid to the analysis of the content definitions of «administrative and legal resistance» and draws attention to the legal and administrative measures to determine the characteristics of the legal institution of administrative-legal counteraction depending on its purpose, subject, object and nature of illegal phenomena to which it is directed.

Використана література:

1. Волкова Л.М. Адміністративно-правова протидія дрібному хуліганству : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / Л.М. Волкова. – Сімферополь, 2012. – 210 с.
2. Гамалій О.Л. Адміністративно-правова протидія правопорушенням, які вчиняються іноземцями в Україні : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.Л. Гамалій. – Харків, 2012. – 195 с.
3. Шевчук Г.В. Адміністративно-правова протидія міліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / Г.В. Шевчук. – К., 2013. – 278 с.
4. Проник О.Ю. Адміністративно-правова протидія ксенофобії в Україні : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.Ю. Проник. – К., 2012. – 221 с.
5. Вишневецький К.В. О терминах «борьба» и «противодействие» в уголовно-правовой лексике / К.В. Вишневецкий, С.В. Трофименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://teoriactica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/3/yurisprudentsiya/vishnevetskiy-trofimenko.pdf.

²² Мышляев Д.Н. Административно-деликтологические проблемы борьбы с нарушениями общественного порядка : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.14 / Д.Н. Мышляев. – М., 2001. – С. 63-64.

6. Дурденевский В.М. Государственный контроль в капиталистических странах. Обзор законодательства / В.М. Дурденевский // Вестник государственного контроля. – 1940. – № 2. – С. 39–43.
7. Криминология : [учебник] / под общ. ред. А.И. Долговой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2013. – 1008 с.
8. Литвиненко В.І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні : дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.07 / В.І. Литвиненко. – К., 2016. – 447 с.
9. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної Антикорупційної стратегії : автореф. дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.Ю. Бусол. – К., 2015. – 37 с.
10. Бандурка А.М. Противодействие преступности : война терминов, понятие, общая характеристика / А.М. Бандурка, Л.М. Давыденко // Право і безпека. – 2004. – № 3 (3). – С. 7–11.
11. Бандурка О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О.М. Бандурка, О.М. Литвинов ; МВС України, Харківський університет внутрішніх справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 308 с.
12. Рябченко О.П. Генезис антикорупційної стратегії держави у новелах адміністративного законодавства і практики його застосування / О.П. Рябченко // Правова просвіта. – 2016. – № 1. – С. 4–22.
13. Сич М.О. Адміністративно-правова протидія корупційним правопорушенням : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / М.О. Сич. – Запоріжжя, 2014. – 221 с.
14. Трофімов С.А. адміністративно-правове забезпечення протидії тероризму в Україні : автореф. дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.А. Трофімов. – Харків, 2013. – 46 с.
15. Клок О.В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.07 / О.В. Клок. – Харків, 2015. – 214 с.
16. Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / [В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Богатирьова та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – К., 2012. – 1240 с.
17. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гуляєвської. – К. : Істина, 2007. – 216 с.
18. Административное право : [учебное пособие] / [Л.М. Рябцев и др.] ; под общ. ред. Л.М. Рябцева. – Минск : Адукацыя і выхаванне, 2012. – 368 с.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
20. Мышляев Д.Н. Административно-деликтологические проблемы борьбы с нарушениями общественного порядка : дис. ... канд. юр. наук : спец. 12.00.14 / Д.Н. Мышляев. – М., 2001. – 199 с.

В'ячеслав Тильчик,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України